

kriecht; pogrešamo pa jednake skrbnosti n. pr. pri *erkor*, ki ne stoji záse, ampak samó pri *erkiesen*. — Manjšalke (deminutiva) stojé zdaj záse, n. pr. *Dächlein, Kügelchen, Plätzchen*, zdaj pri svojih polnih imenih, n. pr. *Kätzchen, Männchen, Männlein, Mütterchen, Mütterlein*. — Frazе se navajajo tu pri glagolih, tam pri samostalnikih, semtertjа pa na obeh mestih. „*Zum Durchbruch kommen*“ stoji pri *Durchbruch*, „*es kommt Freudigkeit über mich*“ pa stoji pri *kommen*; *Augen machen* = debelo gledati stoji pri *machen*, *grosse Augen machen* = debelo gledati stoji pri *Auge*; *entwischen*, uiti, izmuzniti se, stoji záse in pri *wischen*, tam pa s pomenom smukniti; *hin- und herzüngeln* stoji pri *züngeln*, dočim stoji osem zloženek s „*hin und her*“ záse. — V predgovoru čitamo: „Die Rectionsverhältnisse wurden überall gebürend berücksichtigt“, ali tudi tù pogrešamo doslednosti. Različni sklad ni naznačen n. pr. pri *fertig werden mit etwas*, zgotoviti kaj 7; *den Wald durchtoben*, divjati po gozdu 13; *seine Schnauze vorwagen*, naprej se upati s smrčki 65; *einen Beweis ablegen von etwas*, dokazati kaj 65; *jemanden loswerden*, odkrižati, iznebiti se koga 108; i. t. d. —

Marsikaj bi se dalo še povedati o slovenščini slovarjevi; ali nisem se namenil ocenjati knjige tudi s tega stališča. Le dvojega naj še omenim. G. pisatelj je vzprejel tudi takih izrazov, katerih smo se že davno otresli, n. pr. kinč, kinčati, pajdaš, viža, rima, kamrica. Za *zieren* ima samó grdo madjarko kinčati, kakor bi ne imeli lepih svojih izrazov, n. pr. (po Bartlu) lepotiti, lepšati, krasiti, kititi, lišpati, zaljšati; olepšati, okrasiti, nakititi, ozaljšati. Drugo pa je, da rabi prepogostoma glagole v zvezi s krajevnimi prislovi: gor, dol, ven, notri, naprej, nazaj, skup, proč, i. dr. N. pr. dol pasti (*herunter sinken*), kakor bi se padalo lahko tudi gor, namesto padati 76; proč vzeti (*wegnehmen*), nam. vzeti 91; nazaj držati (*zurückhalten*) nam. pridržati 28; *seine Gedanken zusammenbringen*, skup spraviti, nam. zbrati 29; *hinlegen*, tje položiti, nam. položiti kam 28; *herauskommen*, ven priti, nam. prihajati iz... 76; *hereinscheinen*, noter sijati, nam. sijati v... 82; i. t. d.

Takšen je torej slovar. Napák, površnosti, nedoslednosti, nepotrebnih tujk je toliko, da končna sodba ne more biti drugačna nego: Takó se ne smejo pisati šolske knjige!

A. Štritof.

IV.

Izvestja muzejskega društva za Kranjsko.

Prvi letnik. V Ljubljani, Kleinmayr & Bamberg, 1891., 86 strani.

S tem letnikom so storili Slovenci važen korak na strogo znanstvenem polji. Ko se je po viharnih letih 1848. in 1849. razšlo zgodovinsko društvo, utemeljeno po nadvojvodi Ivanu za vso „Notranjo Avstrijo“ (Kranjsko,

Koroško in Štajersko), začela je vsaka posamezna dežela izdajati svoja izvestja in svoje letnike zgodovinskega in prirodznanskega obsega. Tudi v Ljubljani so izhajale najprej »Mittheilungen des historischen Vereins« in potem »des Musealvereins für Krain«. Ali v te »Mittheilungen« so bila slovenščini vrata zaprta, čeravno so bili skoro jedino le Slovenci sotrudniki pri njih. Stalo je mnogo truda in boja, predno so se odprla ta vrata, predno je počila ledena skorja in se je izpod nje prikazala nežna cvetka z gōri navedenim naslovom.

Največjo, skoro vso zaslugo za ta važen napredek v naši književnosti ima č. g. Anton Koblar, deželni arhivar, ki je tudi sam spisal vse tri sestavke naznanjenega prvega letnika.

Prvemu spisu je naslov »Drobtinice iz furlanskih arhivov«. Te drobtinice so crpljene iz starega patrijarškega arhiva v nadškofovski palači v Vidmu, potem iz starega notarijskega arhiva, ki je spravljen blizu omenjene palače, in iz mestne knjižnice v videmskem muzeji. Posebno v notarijskem arhivu leži ogromna skladnica listin in zapiskov, v katerih tiče najzanesljivejši viri cerkvene zgodovine naših deželâ. Kar nam podaja g. Koblar v tem spisu, to so res le »drobtinice«, ali mnoge med njimi pojasnujejo kaj drastiški tedanje pastirovanje većinoma tujih župnikov. Urejene so drobtinice po župnijah, takó da se često ponavlja jedua in ista stvar, čemur pa se ni bilo lahko izogniti.

Iz »Drobtinic« je razvidno, da je bila Kranjska v cerkvenem oziru razdeljena na štiri naddijakonate, t. j. na gorenjski ali kranjski, na dolenski ali »arhidijakonot (slovenske) marke«, na setiški in na srednjekranjski ali ribniški. Večina Notranjskega je pripadala takrat nekoliko goriškemu naddijakonatu, nekoliko tržaški škofiji. Tudi se spozná iz »Drobtinic«, da so imele nekatere župnije velikanski obseg, n. pr. mengeška, ki je sezala na vzhodu celó do štajerske meje. Po ustanovitvi škofije v Ljubljani (leta 1461.) so se pogostoma porajali prepiri med ljubljanskimi škofi in oglejskimi patrijarhi, ki so trdili svoje jurisdikcijske pravice. Takšen hud prepír se je vnel leta 1589. zaradi župnije v Kranji, kjer je bil škof svojevoljno postavil župnika, a patrijarh je temu ugovarjal in zahteval, naj se škof kaznuje in naj prizná, da je patrijarhov sufragan.

Kakó so tuji pastirji skrbeli za slovenske ovčice, za to nam podaja nekaj vzgledov zgodovina mengeške župnije (najstarejša slovenska oblika je »Mongus«, leta 1476. Leta 1327. podelí papež Ivan XXII. Lombardinu della Torre, ki je bil šele subdijakon nekje tam dōli na Milanskem, izpraznjeno župnijo Mengeš, dovoli mu, da jo smé posedovati kot pravi župnik, vender ga nikakor ne sili, da bi moral prejeti višje duhovne redove, samó po svojem namestniku naj skrbi za dušno pastirstvo v Mengši. Lombardin

si izbere za namestnika Konradina della Torre, torej sorodnika svojega, in ta précej dá v najem za jedno leto dohodke mengeške župnije Frideriku Kolovškemu za 60 mark soldov! Leta 1335. dobí mengeško faro patrijarhov kapelan Berengarij in jo dá précej v najem cerkljanskemu župniku Sigfridu Vranjepeskemu. Pozneje je imel župnik Jakop pl. Scheyer nekega Ivana s Češkega za svojega upravitelja v Mengši ter je zamenjal svojo faro s ponkovskim župnikom Ivanom pl. Scheyrom (na Štajerskem), ki je imel zajedno kanonikat v Čedadu. Leta 1592. dá Jožef Sittich beneficij M. M. v Mengši v najem protestantu Nikolaju Bonhomo. Leta 1694. piše župnik Andrej pl. Gallenfelški patrijarhu, da »Germanos sino vino idem est, ac pisces sine aqua vivere posse«. — Tudi nakelskemu župniku Nikolaju Seydlinu dovoli patrijarh leta 1346., da smé bivati dve leti zunaj svoje župnije.

Stvarnih pomot v tem spisu ni. Gledé na pústi hrib Risimberch v Vipavi, t. j. na Vipavskem (str. 9.), podpisanec ni mogel zvedeti o pravem času, kje je ta kraj. Šele ko je bila pôla natisnjena, doznal je, da pomeni »Risimberch« toliko kakor Grižin breg (griža = gruja, grušč, kameneni plaz) in da je ob desni stráni ceste iz Cola v Črni Vrh, na osamelem hribčku, zaznamenovanem na specijalni karti s številko 799 *m*, na katerem se še poznajo razvaline. Kar se pa dostaje plemiča Ivana »de Stayn« (leta 1345.), bode treba šele bolje preiskati, ali je bil res iz Kamnika. Mèni se vse zdí, da je identiški s tistim »Anzelom di Stayn«, ki se je leta 1356., zaveznik ogerskega kralja Ludovika bojeval, z Benečani po Krasu in v Istri. (»Mittheilungen des Museal-Vercins für Krain«, III. Jahrgang, 185.). Ta poslednji pa je bil solastnik graščine postójske, in njegovo pravo ime je bilo menda »Hans von Stegberg«, ali »Johannes de Stemberg«, ki je leta 1385. pomagal ujeti beneške poslance, namenjene h kralju Ludoviku (Kandler, »Codice diplomatico«, II., ad a. 1359. in 1361.).

Kamniške župnije je prosil leta 1595. tudi »neki« Nepokoj iz Gorice (str. 9.). Ta »neki« je bil Andrej Nepokoj, župnik goriški in solkanski ter od leta 1580.—1596. tudi naddijakon goriški, potem pa župnik v Celji. (Czörnig, »Görz-Gradisca«, I., pg. 905.). — Ali je Hohenmauth dobro prevedeno v »Visoka Mitnica« (str. 19.), ne vém; Čehi pravijo temu kraju »Výsoko Mýto«, in takó bi menda kazalo tudi nam imenovati ta kraj.

Drugi članek letošnjih »Izvestij« je naslovljen »O človeški kugi na Kranjskem« ter je sestavljen po Valvasorji in po zapisnikih deželnega, škofijskega in kapiteljskega arhiva v Ljubljani. Zanimivo je čitati, kakó so se zdravniki védlí za kuge. Branili so se hoditi k okužencem, in morali so jih celó uklenjene priganjati k bolnikom. Kadar so pa že prišli, bili so čudno našemljeni v dolgih haljah od povoščnega sukna in v irhastih ro-

kavicah. Na obrazu so nosili krinko s steklenimi naočniki in velikimi nosnicami, v katerih so imeli natlačene vsakovrstne dišave. Bolnikov se niso nikdar dotikali z roko, nego tipali so jih samó s palico in potem ukazovali, kakó se jim strézi. Čudo ni, da je vse bežalo pred temi našemljenci.

Vlada je izdala mnogo ukazov proti kugi in strogo zaprla deželno mejo, da ni smel nihče preko nje. Vsak potnik je moral hoditi le po velikih cestah (stranske poti so kár podrli, ali jih izpremenili v neprehodne), in celó zdravi tujci, ki so imeli izpričevalo s seboj, morali so se udajati šesttedenski kontumaciji. Kadar je prišla koroška pošta vrhu Ljubelja, obesiti so morali pisma na dolg drog in pomoliti jih čez mejo kranjski straži. Ta je pisma odprla, prekadila jih nad brinjevim plamenom ali nad octovo paro in potem zopet zapečatala ter poslala dalje. Posebno nevaren se jim je zdel denar, ker najbolj kroži v ljudstvu; zató so ga dobro odrgnili z milom in soljó, predno so ga poslali dalje. Celó boroveljske puške so na meji jemali iz zabojev in z njimi streljali, da so spravili kugo iz ceví, potem so jih pa zopet položili v zaboje. Protí kugi so imeli zložene posebne molitvice, kate-tere je zapovedal škof Hren moliti ob pórdanskem zvonjenji. Zdravniške knjige pa kár mrgolé najsmejnejših pomočkov proti kugi.

Sploh menda niso kuge imenovali „črno smrt“, ampak le óno najgrozovitejšo morilko z leta 1348. in 1349., ki se je iz Kitajskega čez Turško priplazila v Evropo in je kár pustošila mesta in vasí. O tej kugi naj bi bil g. pisatelj povedal kaj več, ker je mnogo poročil o nji. Tudi kuga leta 1511., ki je nastala zaradi takratne benečanske vojne, omenjena je prekratko.

V tretjem članku opisuje g. Koblar „Loško gospostvo (bolje bi bilo: „gosposčina“) frižinskih škofov“ po podatkih, katere je zajemal iz loških urbarjev v deželnem arhivu kranjskem. V tej koreniti razpravi popravlja pisatelj v marsičem graškega arhivarja Zahna, ki je netočno zabeležil mnogo krajev, nad trideset vasij pa, ki so vse v loški okolici, raznesel po vsi Kranjski. Tudi dokazuje, kakó so nemčili in pačili lepa slovenska imena, stara že nad 600 let, in jih res „verballhornovali“, ne pa, da bi bili Slovenci pačili nemška imena, kakor trde Nemci.

Imena vasij so razdeljena po starih županijah („officium“), kakeršne so bile leta 1291. in 1584. Pri vsakem kraju je zaznamenovano tudi število zemljišč, ki se primerjajo številu hiš, kolikor jih je bilo pri ljudskem popisovanji leta 1880. Vasém so pridejana tudi nemška in sedanja slovenska imena, takó da imamo pred seboj zgodovinsko sliko krajevnih imen v loški okolici. Poleg tega je še vse polno zanimivih beležk o posameznih krajih. Žal, da ni g. Koblar spisal popolne zgodovine loške gosposčine, ki hrani gotovo marsikaj zanimivega v svojih predalih.

Dobro bi bil storil, ko bi bil omenil, da so imele tudi druge graščine svoja zemljišča v loški gosposčini, n. pr. Lueggerji (»Mittheilungen des Musealvereins«, I. Jahrgang, pg. 247. sq.) in povedal, v kakšnem razmerju so bila ta zemljišča k škofovski vladi. — Da je dobila Davča svoje ime od »Deutsche«, to menda ne bode obveljalo. Saj pisatelj sam pové, da se je nemški temu kraju rekalo »Alss«, t. j. »Alpe«, ker so bile prej tam gôri same planine. Pred to besedo postavi spolnik *d'* ali *t'* in takoj dobiš »Davčo« ali »Tavčo«. Tudi Avče pri Kanalu na Goriškem se imenujejo v nemških spisih srednjega veka »Als«, znano pa ni, da bi se bili kdaj »Deutsche« naselili ondu. (»Notitzblatt«, III., 311.)

S tem prvim poskusom »Muzejskega društva za Kranjsko« smemo biti prav zadovoljni, in če se bode občinstvo za to društvo zanimalo ter ga podpiralo z obilnim pristopanjem, to smemo pričakovati, da nas bode razveseljevalo še z boljšimi spisi. Saj ležé v deželnem arhivu kranjskem neizmerni zakladi, samó vzdigniti jih je treba. Delavnih močij ne pogrešamo, ali društvo ne more delovati brez gmotne podpore. To naj uvažujejo izobraženi in imoviti Slovenci!

Pri tej priliki pa mi ni mogoče zamolčati želje, naj bi se »Izvestja« ne držala takó tesnosrčno samó kranjskih deželnih mej, nego naj bi vzprejemala sploh gradivo, ki se tiče Slovencev, kakor je to že namerjal Šumijev »Archiv für Heimatkunde«. Prva dva sestavka v letošnjih »Izvestjih« bi se bila prav lahko raztegnila tudi na sosedne dežele, in »Drobtinice« iz furlanskih arhivov bi bile izvestno prav dobro ustregle tudi štajerskim in koroškim Slovencem. Posebno na Primorsko bi se bilo treba bolj ozirati nekoliko zaradi zgodovinske sorodnosti, nekoliko pa, ker tamošnji Slovenci nimajo nikakeršnega podobnega glasila. S. R.

Slovniški razgovori.

II.

(Dalje.)

O tretji vrsti velí Mikl.: »die praefixierten verba der III. classe beider abtheilungen sind perfectiv. . . . Die abweichungen von dieser regel treffen jene verba, denen eine aus den elementen sich nicht natürlich ergebende bedeutung zukommt, daher auch diejenigen, welche sich als eine wirkliche nachahmung oder übersetzung fremder sprachen darstellen. . . . *usl.* zaviditi odisse: vse ga závidi omnes eum oderunt. Glasnik 1860.